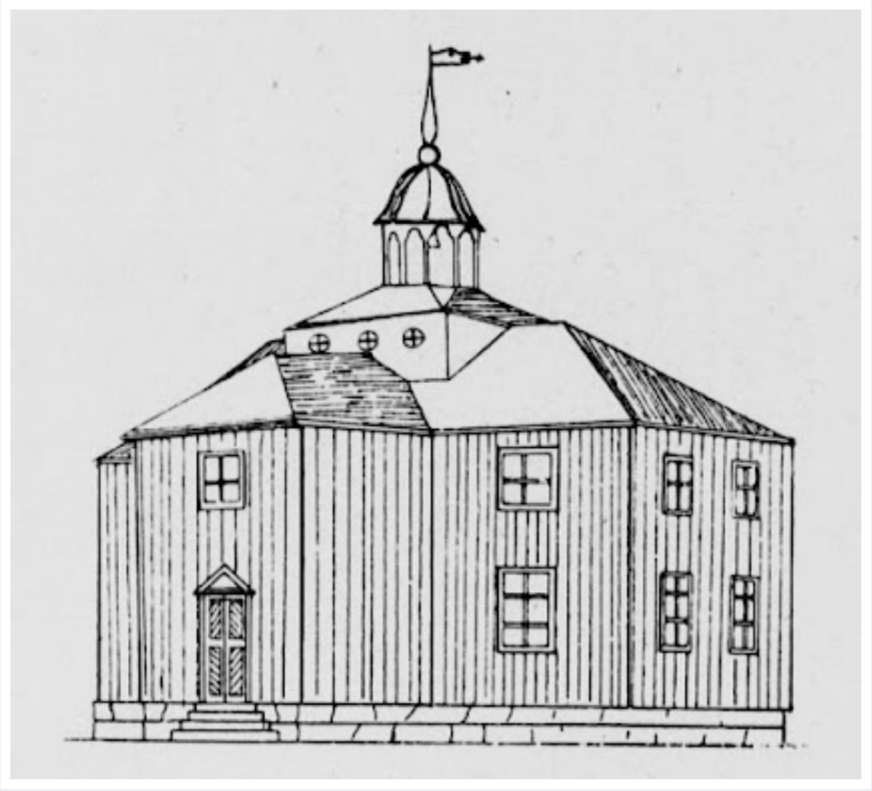
Lisää

VAASA ENNEN JA NYT - VA OCH NU

Sitoutumaton ja vapaa blogi. Myös Sinun kirjoituksillesi ja kuvillesi!

tiistai 9. joulukuuta 2025

Neljä vuosisataa opillista sivistystä Vaasassa

Kuvituskuva: Triviaalikoulu myöhemmässä muodossaan
(Aug. Lasselin piirroksen mukaan.
Vaasa vanha ja uusi kaupunki)

Neljä vuosisataa opillista sivistystä Vaasassa

ILKKA VIRTANEN

Vaasa-suvun kuninkaat Kustaa Vaasa ja Kustaa II Adolf loivat perustan Ruotsin nousulle eurooppalaiseksi suurvallaksi 1600-luvulla. Kustaa Vaasa (kuninkaana 1523 – 1560) keskittyi erityisesti valtakunnan sisäisiin asioihin luomalla perustan kansallisvaltion syntymiselle. Kustaa II Adolf (kuninkaana 1611 – 1632) puolestaan tunnetaan valloittajakuninkaana ja yhtenä historian suurimmista sotapäälliköistä. Hänen aikanaan Ruotsin alue kasvoi kattamaan Pohjoismaiden lisäksi laajat alueet Baltiasta ja Saksan pohjoisosista.

Kustaa Vaasa vakautti heikossa tilassa olleen valtakunnan talouden. Tärkeänä osana tässä oli kuninkaan toteuttama uskonpuhdistus. Katolinen kirkko menetti operaatiossa omaisuutensa ja tilalle perustettu protestanttinen Ruotsin kirkko velvoitettiin maksamaan valtiolle veroa kymmenyksinä. Myös valtakunnan asukkaiden verotusta tehostettiin. Kaupunkien kehitys voimistui, kun ne saivat yksinoikeuden ulkomaankauppaan. Kuninkaan asema vahvistui, kun kuninkuudesta tuli perinnöllinen. Suomesta tuli virallinen osa Ruotsia.

Kustaa II Adolfin tullessa Kaarle IX:nnen jälkeen kuninkaaksi Ruotsi oli sodassa Venäjää, Puolaa ja Tanskaa vastaan. Kaikkien kanssa päädyttiin rauhaan ja kuningas oli sen jälkeen valmis osallistumaan myös 30-vuotiseen sotaan. Breitenfeldissä saavutettiin 1631 merkittävä voitto ja myös Lützenin taistelu 1632 oli menestyksellinen kuninkaan taistelussa menehtymiseen asti. Ruotsalaisjoukot vetäytyivät taisteluista kuninkaansa menetettyään ja Ruotsi luopui osasta Saksalta valtaamistaan alueista.

Sotapäällikkömaineensa ohella Kustaa II Adolfilla oli huomattavia ansioita myös valtakunnan hallinnon ja kulttuurin kehittämisessä. Hänen hallitsijakaudellaan Ruotsissa säädettiin uusi valtiopäiväjärjestys vuonna 1617. Sen mukaan säätyvaltiopäivät kutsuttiin koolle joka vuosi, tarvittaessa useamminkin. Hän pani alulle uuden hallitusmuodon valmistelun, joka kuitenkin tuli voimaan vasta hänen kuolemansa jälkeen vuonna 1634. Myös oikeuslaitosta uudistettiin, ja hänen hallitsijakaudellaan perustettiin hovioikeudet, ensin Svean hovioikeus Tukholmaan vuonna 1614, sitten Turun hovioikeus 1623 ja Tarton hovioikeus 1629. Koulutus sai kuninkaalta myös merkittävän huomioon. Kymnaaseja perustettiin ja yliopistolaitosta vahvistettiin. Tukholman yliopistoa laajennettiin ja uudistettiin, Tarttoon perustettiin uusi yliopisto 1632 ja vaikka Kustaa II Aadolfin tytär Kristiina 14-vuotiaana kuningattarena oli virallisesti Turun yliopiston perustaja, niin esityö tätä varten tehtiin jo Kustaa II Adolfin aikana: Turkuun perustettiin kymnaasi 1630, mikä sitten 10 vuotta myöhemmin korotettiin yliopistoksi. Ja saipa nuori Vaasan kaupunkikin ensimmäisen tuntuman valtioavusteiseen koulutukseen, kun kaupunkiin tuli kuninkaan päätöksellä perustaa pedagogio lasten alkeiskoulutukseen.

Pedagogio

Pohjanmaan museon luojalta Karl Hedmanilta on mielenkiintoinen artikkeli aikakauslehdessä Veckans Krönika N:o 42, 2-XII-1922, (Wasanummer) Vaasan koululaitoksen synnystä. Kuten edellä jo kävi ilmi, asialla oli itse kuningas Kustaa II Adolf. Päätöksessään 6.4.1624 kuningas toteaa: ”Wi hafva på deras (vasabornas – kirjoittajan huomautus) begäran tillåtit dem i sin stad upprätta en barnskola och nådigt dem efterlåtit till rektors uppehälle den allmosa, som utfaller uti Mussar socken, som staden uti belägen är.”

Näin tuli perustetuksi Pohjanmaan neljäs pedagogio. Muita pohjalaispedagogioita

olivat mm. Uudenkaarlepyyn ja Kristiinankaupungin pedagogiot. Kuninkaan päätöksestä ja määrärahasta huolimatta opetustoiminta ei Vaasassa heti käynnistynyt. Syynä oli vaikeus löytää sekä opettajia että tarvittavaa paikallista lisärahoitusta. Kaupungin asukkaiden taholta ehti jo vuonna 1640 lähteä vetoomus kuningatar Kristiinalle opetuksen käynnistämiseksi. Piispa Isak Rothovius määräsikin 1641 yliopiston opiskelijan tähän tehtävään. Ylioppilas Elias Hemnius viihtyi opettajana vain vuoden. Syynä oli palkkauksen niukkuus. Seuraava opettaja saatiin vasta 1645, minkä jälkeen opetustoiminta lopulta vakiintui. Ongelmana oli vielä tällöinkin oman koulurakennuksen puuttuminen. Koulutupana käytettiin pitkään opettajan (koulumestarin) asuntoa. Valtiovallan painostuksen jälkeen pedagogion rakentaminen pääsi alkuun 1655 ja koulu valmistui 1662.

Koko maassa pedagogioita oli 1600-luvun loppupuolella 21. Oppisisällöt olivat pääosin luku- ja kirjoitusharjoituksia. Pedagogiot voivat olla joko yksi- tai kaksiluokkaisia. Vaasan pedagogio oli ilmeisesti yksiluokkainen, luokan kesto oli kaksi vuotta. Se jatkoi toimintaansa itsenäisenä alkeiskouluna 11.6.1683 asti, jolloin se sulautettiin osaksi Uudestakaarlepyystä Kaarle XI:nnen määräyksellä Vaasaan siirrettyä triviaalikoulua, sen ala-asteeksi.

Triviaalikoulu

Triviaalikoulujen toiminta alkoi 1640-luvulla. Kustaa II Adolf oli ehtinyt käynnistää tämän koulujärjestelmän uudistuksen, virallisesti se saatettiin voimaan kuningatar Kristiinan toimesta 1649. Alimpana asteena oli edellä käsitelty lastenkoulu pedagogio. Seuraava aste oli triviaalikoulu ja ylimpänä neliluokkainen kymnaasi, jossa luokan kestoaika oli kolme vuotta.

Vaasaan siirretty Uudenkaarlepyyn triviaalikoulu oli perustettu ensimmäisten joukossa 1640, samoihin aikoihin Turun, Porin ja Helsingin koulujen kanssa. Vaasassa koulu joutui aluksi toimimaan väliaikaistiloissa, mm. kaksi vuosikymmentä aikaisemmin valmistuneessa pedagogiorakennuksessa. Vaikka uuden koulutalon suunnittelu aloitettiin heti siirron tapahduttua, niin erilaisten viivästysten jälkeen rakennus oli lopullisesti käyttövalmis vasta 1691.

Triviaalikouluja oli maassa kaikkiaan 8. Koulu oli neliluokkainen, jokainen luokka oli kahden vuoden pituinen. Opetusohjelmaan kuuluivat latinan ja kreikan kielet, uskonto, historia ja logiikka. Opetuskielenä oli ruotsi. Koulunkäynti oli nykyiseen verrattuna suorastaan rankkaa. Koulupäivän pituus oli aamuviidestä iltaseitsemääntoista, päivän aikana kaksi tunnin taukoa. Lomaa kuukausi kesällä ja kuukausi talvella.

Koulujärjestelmä oli koulutyyppien suhteen rinnakkainen, joten opiskelijat valitsivat jonkin vaihtoehdoista pedagogio, triviaalikoulu tai kymnaasi. Kymnaaseja oli Turun koulun yliopistoksi korottamisen jälkeen vain yksi, Viipurissa. Triviaalikoulu ei kymnaasin tapaan taannut virallisesti mahdollisuutta yliopisto-opintoihin, mutta käytännössä kuitenkin näin oli. Esimerkiksi Vaasan triviaalikoulun oppimäärän suorittanut J.L. Runeberg pääsi jatkamaan opintojaan Turun yliopistossa.

Kristiina-kuningattaren koulujärjestelmä oli voimassa vuoteen 1844 asti. Silloin loppui myös triviaalikoulujen toiminta. Tilalle tulivat kymnaasit (nimettiin myöhemmät lyseoiksi) ja vähän myöhemmin kansakoulut. Vaasan triviaalikoulu sai uudistuksessa nimen Wasa klassiska gymnasium. Kymnaasiopintojen kestoaika oli triviaalikoulun tapaan 8 vuotta. Tämä järjestelmä oli tietyin muutoksin voimassa aina peruskoulun ja sen jälkeisen toisen asteen koulutuksen tuloon asti.

Lukiot ja kansakoulut

Kymnaasit / lukiot

Vaasan palo 1852 vaikeutti kymnaasin toimintaa merkittävästi. Toiminta siirrettiin yläluokkien osalta Pietarsaareen vuoteen 1863 asti ja alaluokat olivat Uudessakaarlepyyssä vuoteen 1856 saakka. Koulun palattua nyt uuden sijainnin saaneeseen Vaasaan kymnaasi sai 1870 nimekseen Wasa svenska klassiska lyceum. Hedmanin kirjoittaessa vuoden 1922 artikkelinsa elettiin siis jo lyseoaikaa. Hän aloitti kirjoituksensa toteamuksella, että kahden vuoden kuluttua (1924) lyseo voi viettää olemassaolonsa 300-vuotisjuhlaa. Ajanlaskussa olivat tällöin mukana kaikki kouluun liittyvät esivaiheet: pedagogio, triviaalikoulu, kymnaasi ja lyseo. Laskutapa on yleinen mm. Puolustusvoimissa joukko-osastojen ”perinneikää” määritettäessä. Ikämääritys pätee nytkin, jos se lasketaan Kustaa II Aadolfin perustamispäätöksestä 1624. Kyseenalaiseksi sen tekee kuitenkin tosiasia, että säännöllinen opetustoiminta saatiin aikaan vasta kaksi vuosikymmentä myöhemmin.

Vaasan pedagogio ja triviaalikoulu olivat ruotsinkielisiä poikakouluja. Triviaalikoulun seuraajat kymnaasi ja lyseo samoin. Ruotsinkieliset tytöt saivat oman koulunsa, kun Wasa Fruntimmersskola perustetiin 1857. Koulu toimi myöhemmin vuosina 1919 – 1950 nimellä Vasa Svenska Flickskola ja siitä eteenpäin peruskoulu-uudistukseen 1974 asti nimellä Vasa Svenska Flicklyceum.

Suomenkielinen lyseotason opetus käynnistyi, kun Vaasaan saatiin Etelä-Pohjanmaan ensimmäisenä suomenkielisenä oppikouluna pojille tarkoitettu Vaasan (Reaali)lyseo 1884. Koulu alkoi neliluokkaisen alakouluna (triviaalikoulun ala-asteen peruja?), mutta vakiintui pian tavanomaiseksi 8-luokkaiseksi lyseoksi. Tytöt saivat koulun hieman myöhemmin, kun Vaasan Suomenkielinen Tyttökoulu aloitti toimintansa 1891. Koulu aloitti viisiluokkaisena oppikouluna, mutta jatkoi vuodesta 1904 alkaen täysimittaisena Vaasan Suomalaisena Tyttökouluna ja vuodesta 1950 Vaasan Tyttölyseona.

Kansakoulut

Vuoden 1844 koulu-uudistukseen asti yleissivistävä kouluopetus oli perustunut pedagogioihin ja triviaalikouluihin. Niiden tilalle uudistuksessa tulivat kansakoulut (nykyvastineena lähinnä peruskoulun ala-aste) ja kymnaasit/lyseot (nykyisin peruskoulun yläaste ja lukio). Edellä on tarkasteltu lyhyesti jälkimmäistä Vaasan osalta. Entistä laajemmalle kansanosalle tarjolla oleva koulutusmahdollisuus toteutui, kun 1866 annettiin asetus, joka velvoitti kaupunkiseurakunnat perustamaan kansakouluja. Uusien koulujen tarkoituksena oli tarjota opetusta kaikille 8-14 -vuotiaille lapsille, ”jotka eivät kotonansa tahi muissa kouluissa saa samanvertaista tahi laveampaa opetusta”.

Vaasassa ryhdyttiin toimeen aiempien koulumuotojen käynnintämistä ripeämmin. Syksyllä 1869 kaupungissa aloitti toimintansa kolme kansakoulua: pojille ja tytöille yhteiset alemmat kansakoulut keskustassa ja Palosaarella sekä tytöille tarkoitettu ylempi kansakoulu keskustassa. Pojat saivat ylemmän kansakoulun vuotta myöhemmin. Kaikki nämä koulut olivat ruotsinkielisiä. Suomenkielinen kansakouluopetus saatiin käyntiin 1877. Koulut toimivat aluksi väliaikaistiloissa. Vuonna 1891 noustiin aivan uudelle tasolle, kun varta vasten koulukäyttöön suunniteltu moderni koulurakennus valmistui Raastuvankatu 31:een. Koulussa oli 16 luokkahuonetta, piirustus- ja veistosalit sekä komea juhlasali. Koulussa oli luokat sekä suomen- että ruotsinkielisille oppilaille. Varustus oli sen ajan asukkaille peräti ihmeellinen: koulussa oli sähkövalaistus ja keskuslämmitys. Koulun vihkiäistilaisuus oli juhlava, mm. Sakari Topelius laati tilaisuuden kunniaksi runon.

Olen edellä tarkastellut tiivistetysti lähinnä yleissivistävää koulusta ennen Suomen itsenäistymistä (mm. oppivelvollisuus tuli vasta 1920-luvulla). Yliopistokoulutusta – ensin Euroopassa ja myöhemmin myös Suomessa – ei ole käsitelty. Ei myöskään ylhäisön ja muun sivistyneistön laajaa kotiopettajakoulutusta. Nykyistä

voimakkaasti kehittynyttä ammatillista koulutusta edeltäneen kisällijärjestelmän käsittely ei niin ikään ole mukana.

Kulloisestakin koulutusjärjestelmästä riippumatta koulutus on aina ollut hyvä investointi. Se on aina ollut myös varmin – usein ainoa – tapa edetä elämässä menestyksellisesti oman perheen yhteiskuntaluokasta ja varallisuustasosta riippumatta. Oma elämänkokemukseni vahvistaa asian.

...

Tekstin kirjoittaja Ilkka Virtanen väitteli filosofian tohtoriksi Turun yliopistosta vuonna 1977. Hän työskenteli Vaasan yliopistossa talousmatematiikan professorina 1981 - 2008. Hän toimi yliopiston vararehtorina1984 - 1987 ja rehtorina 1987–1994 ja dekaanina 1998–2007. Virtasen tutkimusaloja ovat olleet operaatiotutkimus, matematiikan ja tilastotieteen taloustieteelliset sovellukset, tulevaisuudentutkimus, luotettavuusteoria ja jakaumateoria. Hän on julkaissut yli 100 tieteellistä tutkimusta. (lähteet: IV ja Wikipedia)

...

Tähän loppuun laitan vielä Ilkan fb-sivulta lainauksen, "lisäbonuksena" ylläolevaan yleissivistävän koulutuksen historiikkiin. Opillisen sivistyksen vahvasta eteenpäinmenosta Vaasassa todistaa myös tämä: Vaasan Kauppakorkeakoulu sai perustamisluvan vuonna 1966 ja toiminta alkoi vuonna 1968.

IV : *"Yksi merkkitapahtuma Vaasan historiassa: Vaasan Kauppakorkeakoulun avajaisjuhlallisuudet Kaupungintalon juhlasalissa 20.9.1968. (Vaasan yliopiston arkistokuva)*

Eturivissä muiden yliopistojen ja korkeakoulujen kanslerit ja rehtorit. Nämä on sijoitettu edustamiensa laitosten mukaiseen ikäjärjestykseen. Oikealla aikaisemmista kahden nuorimman, Oulun yliopiston (1958) ja Turun Kauppakorkeakoulun (1950) rehtorit Markku Mannerkoski ja Veikko Halme. Olin aloittanut yliopistourani kyseisen vuoden tammikuussa Turun Kauppakorkeakoulussa.

Vaasan Kauppakorkeakoulu oli saanut perustamisluvan yksityiseksi korkeakouluksi 1966 ja toiminta alkoi 1968. Vuonna 1966 perustettiin myös kolme valtionkorkeakoulua: Joensuun ja Kuopion korkeakoulut sekä Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu (työpaikkani 1978–1981). Itä-Suomessa korkeakoulujen toiminnan käynnistyminen kesti hieman kauemmin kuin Vaasassa: aloitus Joensuussa ja Lappeenrannassa 1969, Kuopiossa 1972 (lääketiede vaati aikansa)."

...